

Lezingen:

Bonhoeffer (uit *Gesammelte Schriften*, Bd.IV, München 1961, 450-452):

'Waarom schreeuw je nu, heb je dan geen koning meer?' (Micha 4,9)

Zo spreekt God, de Heer. Hij hoort een geschreeuw op aarde; het is zijn gemeente die schreeuwt. Het is een schreeuw om hulp, om redding, niet alleen in de uiterlijke nood die de gemeente getroffen heeft, maar ook om redding uit de zonde, uit de overmacht van de duivel, uit de verdoeming door de wet, een schreeuw om gerechtigheid, heiliging, zege en overwinning. Heeft de gemeente het recht niet om zo te schreeuwen? En toch — hoe merkwaardig — God heeft daarin geen behagen. (...) *Is er geen koning bij u?* Ja, er is een koning bij u en met deze koning alle hulp, die u verlangt. Hij heeft u hulp gebracht. Schreeuw niet zo, als was de hulp ver weg. Zij is heel nabij, u hoeft uw hand maar uit te strekken, zo nabij. De koning is bij u en heeft alles, waarom u schreeuwt, gebracht en geschonken, de vrede en de gerechtigheid en de reinheid en de waarheid.

Micha 4, 1-13 (NBV)

Eens zal de dag komen

dat de berg met de tempel van de Heer

rotsvast zal staan,

verheven boven de heuvels,

hoger dan alle bergen.

Volken zullen daar samenstromen,

machtige naties zullen zeggen:

Laten we optrekken naar de berg van de Heer,

naar de tempel van Jakobs God.

Hij zal ons onderrichten, ons de weg wijzen,

en wij zullen zijn paden bewandelen.'

Vanaf de Sion klinkt zijn onderricht,

vanuit Jeruzalem spreekt de Heer.

Hij zal rechtspreken tussen machtige volken,

over grote en verre naties een oordeel vellen.

Dan zullen zij hun zwaarden omsmeden tot ploegijzers

en hun speren tot snoeimessen.

Geen volk zal nog het zwaard trekken tegen een ander volk, geen mens zal meer weten wat oorlog is.

Ieder zal zitten onder zijn wijnrank

en onder zijn vijgenboom,

door niemand opgeschrikt,

want de HEER van de hemelse machten heeft gesproken. Laat andere volken hun eigen goden volgen

—

wij vertrouwen op de naam van de Heer, onze God,

voor eeuwig en altijd.

Als die tijd gekomen is — spreekt de Heer — zal ik de kreupelen verzamelen,

de verstrooiden bijeenbrengen,

verenigen wie ik onheil heb gebracht.

De kreupelen zal ik sparen,
van de verdrevenen maak ik een groot volk,
en op de Sion zal de Heer hun koning zijn,
van nu tot in eeuwigheid.

En jij, wachttorens over de kudde, vesting van Sion, jij zult je vroegere heerschappij herkrijgen,
aan jou, Jeruzalem, behoort het koningschap toe.

Waarom schreeuw je nu?

Heb je dan geen koning meer,

of is je raadgever verdwenen,

dat je ineenkrimpt van pijn, als in barenstroom? Krimp ineen en schreeuw het uit, vrouwe Sion, krimp
ineen als een vrouw die baren moet.

Je zult de stad moeten verlaten

en gaan leven op het veld.

Je zult naar Babel gaan,

en daar zul je worden bevrijd,

uit de handen van je vijanden

worden vrijgekocht door de Heer.

Nu lopen vele volken tegen je te hoop,

ze zeggen: 'Laat Sion maar worden ontwijd,

wij zullen ervan genieten!'

Maar ze weten niet wat de Heer met ze voorheeft,

ze hebben geen inzicht in zijn besluit:

dat hij ze verzameld heeft als graan op de dorsvloer. Vrouwe Sion, dors hen.

Ik geef je een horen van ijzer

en hoeven van brons,

je zult die volken vertrappen.

Wat ze hebben buitgemaakt zal voor de Heer zijn,

aan de Heer van de hele aarde komt hun vermogen toe.

Overweging

Als je Bonhoeffer agendeert, dan kom je in een niet-kinderachtig theologisch taalveld en denken terecht. De man die in april 1945 met opgeheven hoofd zijn executie op bevel van Hitler zelf, tegemoet ging; de man die zich al vroeg tegen de nazi's en hun antisemitisme verzette; de man die postuum na de oorlog werd ingelijfd bij de *Bekennende Kirche* (de kerk die bekend staat als de verzetskerk tegen de nazi's, maar wier heldendaden inmiddels wel zijn gedeconstrueerd); de man die voortleeft in populaire *bon mots* als *Christus als Gemeinde existierend* (Christus bestaat *als* christelijke gemeente); — die man staat levensgroot overeind op het fundament van een stevige theologie, een stevige *lutherse* theologie om precies te zijn. Vandaag komt een van de constituerende elementen van dat fundament pregnant naar voren: de typisch lutherse dualiteit van wet en evangelie.

Er zijn twee kanten aan het menselijke leven. De ene kant schetst Bonhoeffer in de eerste alinea van de passage die we lazen. Het is de kant van het leven die gekenmerkt wordt door lijden, door dood, door angst, door vrees; het leven en de eisen die het stelt; het leven dat schreeuwt om recht en gerechtigheid; het leven dat ons doet beseffen: we schieten tekort. Het leven onder de wet, de wet van God, die ons aanklaagt en schuldig houdt. Het leven in al zijn absurditeit en ongerijmdheid dat verwondt, dat pijn doet en uiteindelijk een ondragelijk lijden wordt. Het leven in zijn kwetsbaarheid. Het leven dat een schreeuw is, *een schreeuw om hulp, om redding*. Het leven dat geconfronteerd wordt met eigen tekortkoming en gebrek, met ons eigen onfatsoen, onze eigen ontrouw en leugen,

met een wereld die we niet willen, met een altijd weer virulent antisemitisme, met cynische politici en regeerders die het eigen ego boven de zorg voor wie aan hun macht zijn toevertrouwd stellen, met afschuwelijke beelden van vluchtelingenkampen op Lesbos, van oorlog in Ethiopië, van een voortwoekerende pandemie. De wereld die het geweten wakker schreeuwt, die de moraliteit ten troon heft, die om actie roept. Het christelijke leven dat de torah in stelling brengt tegen het ten hemel schreiende onrecht. Bonhoeffer: *Heeft de gemeente niet het recht om zo te schreeuwen? En toch — hoe merkwaardig — God heeft daarin geen behagen.*

Er zijn twee kanten aan het menselijke leven. De andere kant schetst Bonhoeffer in de tweede alinea van de passage die we lazen. Een passage die opent met een citaat uit de profetie van Micha: *Nu, waarom schreeuw je zo luid? Is er geen koning bij je?* De profeet Micha leeft in Jeruzalem, hoofdstad van Juda, in een tijd waarin de stad wordt bedreigd door de legers van het grote rijk aan Eufraat en Tigris, door de Assyriërs; een tijd waarin Samaria, hoofdstad van de zusterstaat Israël, door de Assyriërs al veroverd is. Drie hoofdstukken lang heeft Micha de ondergang van Jeruzalem geprofeteerd en de schuld voor die ondergang gelegd bij de elite, de bestuurders, de grootgrondbezitters, de priesters en profeten. Wat wonder dat Jeruzalem schreeuwt! Maar dan Micha: *aan jou, Jeruzalem, behoort het koningschap toe./ Waarom schreeuw je nu?/ Heb je dan geen koning meer?*

Poeh... Wow... Daar wijst Micha, en in zijn spoor Bonhoeffer, op de andere kant van het leven: het leven als geschenk, het leven dat ons gegeven is, het leven als wonder, het leven dat een en al belofte is, het lachende leven. Leven! met een uitroep. Leven dat weet dat het staat onder de bescherming van de koning, kwetsbaar leven dat zich te midden van alle bedreiging geborgen weet, leven dat zich gekoesterd weet, dat heilig is. Leven dat gered, gerechtvaardigd en geheiligd is. *Waarom schreeuw je nu? Heb je dan geen koning meer?* Micha bedoelt natuurlijk de koning van Juda in zijn dagen. Maar Bonhoeffer leest die tekst, geheel in lijn met de traditie van de kerk, als een heenwijzing naar Christus. *Heb je dan geen koning meer?* Weet je dan niet van het evangelie dat redt, dat rechtvaardigt en heiligt? Van het leven dat je geschonken is in Christus? Weet je dan niet dat de knop van de wereldsgeschiedenis definitief is omgezet? Weet je dan niet dat dus ook de knop in jouw leven definitief is omgezet? Dat alles al is volbracht? Geloof je dan niet dat het goed komt?

Het leven heeft twee kanten. Het christelijke leven gaat heen en weer tussen wet en evangelie, tussen aanklacht en vreugde. Bonhoeffer heeft zich verzet tegen het naziregime, tegen het antisemitisme en de moord op de joden. Hij heeft geschreeuwd om recht en redding. *Christen stehen bei Gott in Seinen Leiden*, dicht hij dan, Christenen staan naast God in zijn lijden. Maar hij vervolgt: *Gott geht zu allen Menschen in ihrer Not,/ sättigt den Leib und die Seele mit seinem Brot,/ stirbt für Christen und Heiden den Kreuzetod,/ und vergibt ihnen beiden* — God gaat tot alle mensen in hun nood,/ verzadigt lijf en ziel met zijn brood,/ sterft voor christen en heiden de kruisdood,/ en vergeeft hen beiden. Een schreeuw om recht, om rechtvaardigheid, om een rechtstaat en een lied om het geschonken leven, om het evangelie van Jezus Christus. Wet en evangelie. Bonhoeffer schreeuwt om recht en gaat met opgeheven hoofd zijn executie tegemoet.

En let nu op: wet en evangelie, niet wet of evangelie. De ene roept de andere op, ze horen bijeen. Ze zijn met elkaar in gesprek en zo opent zich de weg naar de toekomst. Het leven dat ons geschonken is, het goede leven, roept de grote waaromvraag op over het lijden en tekort, wekt de schreeuw om gerechtigheid. Maar als we dan met vallen en opstaan de wereld een centimeter vooruit proberen te helpen en alles weer lijkt te mislukken, als we bijna bezwijken onder de aanklacht van de wet, dan klinkt ineens de stem van het evangelie: deze wereld is al gered, leef het leven! Ja, ja, maar zie je dan niet ... Ja, natuurlijk. Enzovoort. Wet en evangelie brengen een gesprek op gang. Een gesprek over het geheim van het leven in al zijn ambivalentie. Wet en evangelie, eis en belofte, opdracht en geschenk, vrees en vreugde, zonde en rechtvaardiging, oordeel en genade, dood en leven, *kyrieleison* en *gloria in excelsis Deo*.

Ja, deze wereld, ons leven, ze zijn een schreeuw om recht, om gerechtigheid, om een rechtstaat. En ja, ook dit geloven we, tegen alles in, dat het leven ons geschonken is, dat het gerechtvaardigd en geheiligd is, dat de wereld gered is in en door Christus. Maar dan moet er ook gerechtigheid gebeuren, dan moeten we ook opkomen voor ... Ja, maar ... Enzovoort.

Het is advent, lieve mensen: deze wereld wacht op een koning die recht doet, *Scheur de wolken uiteen en kom!* — *Waarom schreeuw je nu? Heb je dan geen koning meer?* Vergeet niet, de koning die komt is de koning die gekomen is, de knop is al omgezet. Ja, maar dan moeten we ... Zeker, maar ... Enzovoort.

Ekklesia Leiden
Rapenburg 100
2311GA Leiden
www.ekklesialeden.nl
info@ekklesialeden.nl